

KATARZYNA JANCZEWSKA-SOŁOMKO

Sekcja Fonotek Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich

Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina (nagrania)

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są transkrypcje, czyli opracowania i aranżacje utworów Fryderyka Chopina. Pierwsze takie interpretacje pojawiły się jeszcze za życia kompozytora, a najstarszy zapis dźwiękowy pochodzi z 1891 roku. Autorka wymienia poszczególne realizacje, zwracając uwagę na wykonawców, zastosowane instrumenty i style muzyczne. Analiza zgromadzonego materiału pokazuje, że twórczość Chopina cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem, a transkrypcje jego utworów stanowią istotny wkład w historię polskiej kultury muzycznej.

Słowa kluczowe

Fryderyk Chopin, transkrypcja, nagrania dźwiękowe, aranżacja, improwizacja, jazz

Pojęcie „transkrypcji” jest powszechnie znane, ale niejednoznaczne. Jak stwierdza Irena Poniatowska, „wielką karierę zrobiła transkrypcja w kulturze muzycznej XVIII i XIX wieku jako przeniesienie struktury muzycznej na inną obsadę – tzw. transkrypcja wierna i swobodne jej opracowanie”¹.

Przeróbką, parafrazą, opracowaniem, przeniesieniem na inne środki wykonawcze, stylizacją czy nawet dekonstrukcją, czyli aranżacją utworu lub jego fragmentów, zajmowało się wielu twórców – także wybitnych, jak na przykład Ferenc Liszt². Trudno oceniać te różnorodne opracowania, bowiem skala ocen jest w tym przypadku rozległa (od wybitnych do miernych, wręcz banalnych), ale faktem jest, że w przeszłości transkrypcje całości lub fragmentów utworu pomagały w procesie przyswajania kompozycji przez ogół słuchaczy koncertów. Wydaje się jednak, że w czasach nam współczesnych nie jest to zadanie priorytetowe, choć także obecnie powstają oryginalne pod względem formy i środków wykonawczych kompozycje, w których jest wykorzystywany materiał pochodzący z innych utworów.

Wśród kompozytorów, po dzieła których sięgają autorzy transkrypcji, niewątpliwie ważną pozycję zajmuje Fryderyk Chopin³. Tworzył on w pierwszej połowie XIX wieku i już wówczas miał okazję poznać pierwsze znane nam opracowanie oparte na jego utworach, pochodzące z 1830 roku. Jest to *Mazur z motywów koncertów, fantazyi i ronda Fryderyka Chopina ułożony na fortepiano przez A. Orłowskiego*. W 1833 roku w Paryżu Chopin poznał *Variations brillantes* na temat swojego *Mazurka* op. 7 nr 1 Friedricha Kalkbrennera⁴. Również za życia kompozytora Paulina Viardot-Garcia⁵ do mazurków oraz niektórych innych utworów fortepianowych dodała słowa różnych autorów, a oryginalny materiał wykorzystwała w towarzyszeniu partii wokalne. Chopin nie był zadowolony z takiej praktyki (choć sam był wspaniałym improwizatorem na tematy zaczerpnięte z utworów różnych kompozytorów) i – jak stwierdza Mieczysław Tomaszewski – „w zasadzie nie tolerował przeróbek, dodatków, programowych tytułów”⁶, ale ze względu na przyjaźń, jaką darzył autorkę transkrypcji oraz fakt, że był dżentelmenem, nie krytykował jej (podobnie, jak to miało miejsce w przypadku wspomnianego *Mazura* Antoniego Orłowskiego). Paulina Viardot, wybitna śpiewaczka, włączyła transkrypcje kompozycji Chopina do swojego repertuaru, a nawet przyswoiła język polski i na koncertach śpiewała po polsku.

¹ I. Poniatowska, *Transkrypcja jako gatunek i forma w muzycznej kulturze*, [w:] K. Janczewska-Sołomko, W. Pigła, *Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina. Katalog rękopisów, druków i nagrań (1830–2020)*, Warszawa 2023, s. V–VII.

² Liszt, Ferenc (1811–1886) – węgierski kompozytor i pianista.

³ Opisy drukowanych i nagranych opracowań kompozycji Chopina znajdują się w publikacji: K. Janczewska-Sołomko, W. Pigła, *Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina...*

⁴ Kalkbrenner, Friedrich (1785–1849) – niemiecki pianista, kompozytor i pedagog.

⁵ Viardot, Paulina, z d. Garcia (1821–1910) – francuska śpiewaczka (mezzosopran) hiszpańskiego pochodzenia.

⁶ M. Tomaszewski, *Obecność muzyki Chopina w twórczości rówieśników i następców*, [w:] tegoż, *Muzyka Chopina na nowo odczytana. Studia i interpretacje*, Kraków 1996, s. 107–154.

Chopin nie mógł już zapoznać się z wieloma innymi opracowaniami swoich utworów, między innymi z tymi, których dokonał Ferenc Liszt – *Six chants polonais* (wyd. w 1860 roku). Ten znakomity kompozytor i wykonawca niejednokrotnie prezentował tworzone przez siebie różne typy transkrypcji. Zasiłiły one repertuar wielu artystów – głównie pianistów, a liczne doczekały się nagrań.

Oczywiście przez kilkadziesiąt lat opracowania i aranżacje utworów Fryderyka Chopina funkcjonowały w formie druków, natomiast wspaniały wynalazek Edisona, fonograf, pozwolił utrwaląć dźwięk na różnych nośnikach⁷. W 1995 roku firma Selene wydała płytę pt. *Chopin Viardot* (CD-s 9504.27)⁸, na której zamieszczono 12 mazurków Chopina w transkrypcjach wokalnych Pauliny Viardot z francuskimi słowami Louisa Pomey'a⁹ oraz inne opracowania: *Plainte* (Żal), sł. Jules Ruelle¹⁰ (pierwowzorem jest *Nokturn Es-dur* op. 9 nr 1) i *Preludium A-dur* op. 28 nr 7 zatytułowane *Marzenie* ze słowami Miłosza Kotarbińskiego¹¹ *Czemu sercu smutno* (autor opracowania niezidentyfikowany), a także *Stabat Mater* oparte na *Preludium c-moll* op. 28 nr 20 Chopina ze słowami Maksymiliana Radziszewskiego¹². Przy niektórych utworach pozostawiono tradycyjne tytuły, inne nadano współcześnie. Partię wokálną wykonuje Aga Wińska¹³ z towarzyszeniem pianisty Jerzego Sterczyńskiego¹⁴. Jest to pierwsze nagranie tych utworów w światowej historii fonografii, ale kilka lat później, w 2014 roku wydano inną płytę¹⁵, również z wokálnymi transkrypcjami Viardot¹⁶, tym razem w wykonaniu Małgorzaty Kubali¹⁷ i Ryszarda Cieśli¹⁸ oraz pianisty Francisco Soriano¹⁹.

Jak wcześniej wspomniano, transkrypcje utworów Fryderyka Chopina pozostawił także m.in. Ferenc Liszt; są wśród nich opracowania na organy *Preludium e-moll* op. 28 nr 4 i *Preludium E-dur* op. 28 nr 9, które na instrumencie kościoła Ojców Jezuitów w Łodzi nagrał Mirosław Pietkiewicz²⁰.

⁷ Thomas Alva Edison opatentował swój wynalazek do zapisu dźwięku – fonograf – w 1878 roku, ale prezentował go już w roku poprzednim.

⁸ *Chopin, Viardot, Stabat Mater – Mazurkas* (Selene Records – CD-s 9504.27) – płyta nagrana w czerwcu 1995 roku w Filharmonii Rzeszowskiej przez Agę Wińską i Jerzego Sterczyńskiego, wydana w serii Polish Chamber Music; vol. 2.

⁹ Pomey, Louis (1835–1901) – francuski malarz, poeta i tłumacz.

¹⁰ Ruelle, Jules (1834–1892) – francuski krytyk muzyczny i librecista.

¹¹ Kotarbiński, Miłosz (1854–1944) – polski malarz, krytyk muzyczny, poeta, śpiewak i kompozytor.

¹² Radziszewski, Maksymilian (1828–1890) – polski librecista.

¹³ Wińska, Aga, właśc. Agata Wiśniewska (1964–) – polska śpiewaczka (sopran).

¹⁴ Sterczyński, Jerzy (1957–) – polski pianista.

¹⁵ *Chopin F. – Viardot P, Amitié Amoureuse* (DUX Recording Producers – DUX 1148) – w wykonaniu Małgorzaty Kubali, Ryszarda Cieśli i Francisco Soriano.

¹⁶ M. Kubala, *Dwanaście mazurków Chopina w transkrypcji Pauliny Viardot. Muzyczne aspekty fascynującej amitié amoureuse*, Warszawa 2016.

¹⁷ Kubala, Małgorzata – polska śpiewaczka (sopran koloraturowy), pedagog.

¹⁸ Cieśla, Ryszard (1958–) – polski śpiewak (baryton) i pedagog.

¹⁹ Soriano Ramirez, Francisco Manuel, także Suri (1976–) – hiszpański pianista.

²⁰ Pietkiewicz, Mirosław (1933–2020) – polski organista-wirtuoz i pedagog; płyta wydana w 2003 roku: *Pietkiewicz Mirosław* (Parafia p.w. Najświętszego Imienia Jezus w Łodzi, CD 002).

Z oczywistych powodów drukowanych wersji szeroko pojętych transkrypcji utworów Fryderyka Chopina jest znacznie więcej niż nagrań, chociaż w okresie nam współczesnym proporcje te ulegają zmianie. Do 2020 roku łącznie udało się zidentyfikować 10774 wydania prymarne, w tym 4197 nagrań oraz 588 reedycji druków i 988 reedycji zapisów dźwiękowych²¹. Ta informacja świadczy o wzroście zainteresowania nagraniami w porównaniu z powszechnym wcześniej drukiem nut interesujących nas utworów. Dodać należy varia, czyli utwory różnych twórców, którzy w swoich kompozycjach posłużyli się materiałem zaczerpniętym z dzieł Chopina lub swoje kompozycje Chopinowi poświęcili.

Analiza – nawet pobieżna – interesującego nas materiału dostarcza wręcz pasjonujących wniosków i ciekawych informacji. Dotyczy to różnych aspektów zarejestrowanych opracowań: autorów, wykonawców, środków wykonawczych, formy.

Na pierwsze nagrania transkrypcji utworu Fryderyka Chopina od momentu ukazania się drukiem wspomnianego *Mazura* Antoniego Orłowskiego trzeba było czekać około sześćdziesiąt lat. Najstarszy zapis dźwiękowy transkrypcji Chopina (jaki udało się stwierdzić) pochodzi z 22 listopada 1891 roku. Wówczas Julius Block²² zrealizował w Moskwie nagranie na wałku fonograficznym *Nokturnu Es-dur* op. 9 nr 2 Chopina w wykonaniu śpiewaczki (sopran) Louisy Margaret Nicholson²³, której towarzyszył pianista Piotr Szurowski²⁴. Z tego okresu pochodzi również nagranie wokalne wersji tego nokturnu w wykonaniu Nikity. Niestety, nie udało mi się dotrzeć do tego nagrania (być może nie zachowało się do naszych czasów), ale wiadomo, że był to zapis tego samego utworu wyżej wspomnianej wykonawczynie pod pseudonimem.

Wzrost zainteresowania utrwalaniem wykonań na nośnikach dźwięku nastąpił na przełomie XX i XXI wieku, co oczywiście można (czy należy?) tłumaczyć rozwojem branży fonograficznej – zarówno pod względem technicznym, jak i komercyjnym. W czasach nam współczesnych, po latach dominacji publikacji drukowanych, nutowych, uległy zmianie proporcje i obecnie obserwujemy przewagę liczebną nagrań nad drukami. Już w XX wieku (zwłaszcza w drugiej jego połowie) różnorodne opracowania utworów naszego genialnego kompozytora weszły w sferę muzyki tak zwanej rozrywkowej. Pojawiły się transkrypcje jazzowe, folkowe, piosenki, muzyka pop, muzyka filmowa – wykorzystujące w różnym stopniu i w różny sposób twórczość Chopina (były to m.in. uproszczenia, skróty, aranżacje na nietypowe, niekiedy egzotyczne instrumenty czy daleko wręcz idące deformacje). Opracowania zwykle dokonuje jeden autor, ale – oczywiście – zdarzają się odstępstwa od tej reguły.

Wśród transkrypcji kompozycji Fryderyka Chopina najczęściej nagrywanym utworem opracowanym na różne środki wykonawcze jest *Nokturn Es-dur* op. 9 nr 2 (359 nagrań); kolejną pozycję zajmują (ale z liczbą nagrań dużo mniejszą):

²¹ K. Janczewska-Sołomko, W. Pigła, *Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina...*

²² Block, Julius (1854-1934) – businessman; od 1889 roku rejestrował nagrania na wałkach fonograficznych.

²³ Nicholson, Luisa Margaret, pseud. Nikita (1872-?) – śpiewaczka (sopran).

²⁴ Szurowski, Piotr – pianista.

Etiuda E-dur op. 10 nr 3 (168 nagrań) oraz *Marche funebre* – trzecia część *Sonaty b-moll* op. 35 (134 nagrania). Ponad 100 nagrań transkrypcji odnotowano także w przypadku *Walca cis-moll* op. 64 nr 2 (122), pieśni *Życzenie* (115), *Walca Des-dur* op. 64 nr 1 (110). W variach prym wiodą nagrania części cyklu *Carnaval* op. 9 nr 12 Roberta Schumanna²⁵ pt. *Chopin* (117).

Obsada wykonawcza transkrypcji utworów Fryderyka Chopina jest bardzo zróżnicowana, a w wielu przypadkach nie tylko oryginalna, ale wręcz zaskakująca; ogółem odnotowano 215 wariantów obsady wykonawczej (solo oraz w różnych zestawach instrumentalnych i wokalnych). Przeważają opracowania na różne typy zespołów instrumentalnych – 871 (zarówno symfonicznych, jak i kameralnych oraz tanecznych) – odnotowano ich aż 254; wśród nich są czołowe polskie i zagraniczne orkiestry symfoniczne (m.in. Filharmonii Narodowej w Warszawie, Narodowa Orkiestra Polskiego Radia, Berliner Filharmoniker, London Philharmonic Orchestra, Halle Orchestra, Hollywood Band, New York Philharmonic Orchestra, Orkiestra Andrégo Kostelanetza), zespoły kameralne – m.in. Camerata Silesia czy Kwartet „Prima Vista”. „Statystykę” dotyczącą instrumentów zdecydowanie zdominował fortepian (220) – solo bądź na cztery ręce, jako towarzyszenie partii wokalne lub z innym instrumentem. Najczęściej – poza solową wersją fortepianu – opracowywano na wiolonczelę i fortepian (213), trio instrumentalne (153), na głos z fortepianem (142), na gitarę (99); spośród mniej popularnych instrumentów jest bajan, banjo, carillon. Aby chociaż pobieżnie zilustrować różnorodność środków wykonawczych zastosowanych w opracowaniach utworów Chopina, wymieńmy także: dwa eufonia i dwie tuby, cymbały i fortepian; puzon, fortepian, banjo i wiolonczelę. Często spotykamy transkrypcje na skrzypce z fortepianem, inne niż trio zespoły, organy; ciekawostką są 22 nagrania na dwie harfy szklane, na flet i harfę (21), na toy piano (20), saksofon (15), flet i marimbę (13), cztery tuby, na zespół instrumentów tradycyjnych, cymbały z towarzyszeniem fortepianu czy na fisharmonię i zespół fanfar.

Historyczne transkrypcje, szczególnie reprezentujące wysoki poziom artystyczny, znajdują się do chwili obecnej w repertuarze wielu artystów. Wykonawcami są zarówno wspomniane zespoły, jak i soliści (artyści o światowej renomie oraz mniej znani); wymieńmy chociaż niektórych: Leopold Godowski²⁶ (łącznie z własnymi opracowaniami 2436 nagrań), Eugene Ormandy²⁷ (59), Karol Radziwonowicz²⁸ (46), Maria Pomianowska²⁹ (42), Józef Hofmann³⁰ (36), Tomasz Radziwonowicz³¹ (36), Herbert von Karajan³² (34), Arthur Fiedler³³ (30), Jacek Niedziela³⁴

²⁵ Schumann, Robert (1810–1856) – kompozytor niemiecki.

²⁶ Godowski, Leopold (1870–1938) – kompozytor i aranżer polskiego pochodzenia.

²⁷ Ormandy, Eugene, właśc. Jenő Blau (1899–1985) – dyrygent, skrzypek.

²⁸ Radziwonowicz, Karol (1958–) – polski pianista.

²⁹ Pomianowska, Maria (1961–) – polska instrumentalistka, wokalistka, pedagog.

³⁰ Hofmann, Józef, pseudonim Michel Dvorsky (1876–1957) – polski pianista i wynalazca.

³¹ Radziwonowicz, Tomasz – polski skrzypek, aranżer.

³² von Karajan, Herbert (1908–1989) – dyrygent austriacki.

³³ Fiedler, Arthur (1894–1979) – dyrygent amerykański.

³⁴ Niedziela-Meira, Jacek (1961–) – polski kontrabasista jazzowy.

(28), Mirosław Drożdżowski³⁵ (26), Maurycy Rosenthal³⁶ (25), Adolph Rickenbacker³⁷ (24), Bronisław Huberman³⁸ (36), Claudio Arrau³⁹ (19), Alfred Cortot⁴⁰ (19), Jascha Heifetz⁴¹ (16), Pablo Casals⁴² (15), Piotr Paleczny⁴³ (15), Ignacy Jan Paderewski⁴⁴ (14), Mischa Elman⁴⁵ (13), Beniamino Gigli⁴⁶ (5), Amelita Galli-Curci⁴⁷ (2), Artur Rubinstein⁴⁸ (1), Vladimir Horowitz⁴⁹ (1), przy czym niektórzy z nich to autorzy aranżacji, opracowań, a zarazem wykonawcy, np. wspomniany Godowski, Leszek Możdżer⁵⁰, Maria Pomianowska (42), Aron Stephen⁵¹ (23), Maurycy Rosenthal (25). Do swojego repertuaru transkrypcje utworów Fryderyka Chopina włączyła m.in. Wanda Warska⁵², a także polski pianista mieszkający w Chicago Jarosław Gołombiowski⁵³, który nagrał ze skrzypkiem Krzysztofem Zimowskim⁵⁴ *Walca Des-dur* op. 64 nr 1 w opracowaniu Augusta Schultza⁵⁵, *Nokturn Es-dur* op. 9 nr 2 w transkrypcji Pablo de Sarasate⁵⁶ oraz mazurki: *a-moll* op. 67 nr 4 (opracowanie: Fritz Kreisler⁵⁷), *a-moll* op. 7 nr 2 (opracowanie F. Kreisler i J. Gołombiowski) oraz *C-dur* op. 66 nr 2 (opracowanie K.A. Hartman⁵⁸ i J. Gołombiowski).

Pianiści włączali do swojego repertuaru transkrypcje kompozycji Fryderyka Chopina, czego przykładem może być wydana w 2010 roku przez polską firmę DUX-Records płyta pt. *Letter to Chopin* z dziewięcioma parafrazami mazurków tego kompozytora (*e-moll* op. 17 nr 2, *g-moll* op. 67 nr 2, *c-moll* op. 56 nr 3, *cis-moll* op. 63 nr 3, *As-dur* op. 41 nr 3, *C-dur* op. 33 nr 2, *a-moll* op. 59 nr 1, *b-moll* op. 24

³⁵ Drożdżowski, Mirosław (1964–) – polski gitarzysta.

³⁶ Rosenthal, Maurycy (Moriz) (1862–1946) – polski pianista.

³⁷ Rickenbacker, Adolph – gitarzysta.

³⁸ Huberman, Bronisław (1882–1947) – polski skrzypek i pedagog.

³⁹ Arrau, Claudio (1903–1991) – chilijski pianista i pedagog.

⁴⁰ Cortot, Alfred Denis (1877–1962) – francusko-szwajcarski pianista.

⁴¹ Heifetz, Jascha (1901–1987) – amerykański skrzypek.

⁴² Casals, Pablo, właśc. Pau Casals I Defillo (1876–1973) – hiszpański (kataloński) wiolonczelista, kompozytor i dyrygent.

⁴³ Paleczny, Piotr (1946–) – polski pianista.

⁴⁴ Paderewski, Ignacy Jan (1860–1941) – polski pianista, kompozytor, polityk.

⁴⁵ Elman, Mischa (Michaił Saulowicz) (1891–1967) – rosyjsko-amerykański skrzypek.

⁴⁶ Gigli, Beniamino (1890–1957) – włoski śpiewak, tenor.

⁴⁷ Galli-Curci, Amelita (1882–1963) – włoska śpiewaczka koloraturowa.

⁴⁸ Rubinstein, Artur (1887–1982) – polski pianista.

⁴⁹ Horowitz, Vladimir (Samojłowicz) (1903–1989) – rosyjsko-amerykański pianista.

⁵⁰ Możdżer, Leszek, właśc. Lesław Henryk Możdżer (1971–) – polski pianista jazzowy i producent muzyczny.

⁵¹ Stephen, Aron – amerykański gitarzysta klasyczny i kompozytor.

⁵² Warska, Wanda, właśc. Wanda Krystyna Warska-Kurylewicz (1930–2019) – polska śpiewaczka jazzowa.

⁵³ Gołombiowski, Jarosław – polski pianista.

⁵⁴ Zimowski, Krzysztof – polski skrzypek.

⁵⁵ Schultz, August (1837–1909) – niemiecki kompozytor.

⁵⁶ Sarasate, Pable de, właśc. Pablo Martin Melitón de Sarasate y Navascos (1844–1908) – hiszpański skrzypek.

⁵⁷ Kreisler, Fritz (1875–1962) – austriacki skrzypek i kompozytor.

⁵⁸ Hartman, Karl Amadeus (1905–1963) – kompozytor niemiecki.

nr 4, *F-dur* op. 68 nr 3) w opracowaniu i wykonaniu pianisty Michała Sobkowiaka⁵⁹ (DUX 0765).

Omawiając temat transkrypcji, nie można pominąć improwizacji. Chopin był niezrównanym wręcz improwizatorem, a Franciszek Grzymała⁶⁰ stwierdził, że jego improwizacje „były śmielsze niż dzieła skończone”⁶¹. Do tego rodzaju wykonawstwa w XX wieku nawiązuje jazz. Już w 1938 roku ukazało się prawdopodobnie najstarsze nagranie jazzowe bazujące na twórczości Chopina, amerykańskiego artysty Johna Kirby’ego⁶² i jego orkiestry (*John Kirkby and his Orchestra*). Kolejne tego typu zapisy (solowe lub na zespoły) pojawiły się na płytach w latach 40. oraz 50. XX wieku, zyskując coraz większą popularność – m.in. Errol Garner⁶³ *Chopin Impressions* – 1952 rok (opracowania autorskie) czy Art Tatum⁶⁴ – 1945 rok (*Walc cis-moll* op. 64 nr 2), Gerry Mulligan⁶⁵ Sextet *Night Lights Chopin* – 1963 rok (*Preludium e-moll* op. 28 nr 4), Bill Evans Orchestra⁶⁶ – 1965 rok (*Preludium c-moll* op. 28 nr 20).

Wspomnijmy innych artystów, m.in. jazzowych, w kontekście twórczości Chopina: w 2004 roku – Jacques Loussier⁶⁷ (łączył klasykę z frazą bluesa), rok później – pianista Peter Beets⁶⁸ na wydanej w Holandii płycie *Chopin Meets the Blues*⁶⁹ zaprezentował (również na koncercie w Polsce) swoją wersję *Preludium e-moll* op. 28 nr 4 i *Nokturnu Es-dur* op. 9 nr 2 Chopina; nagrał transkrypcję *Nokturnu H-dur* op. 9 nr 3 i *f-moll* op. 55 nr 1 oraz *Mazurka a-moll* op. 17 nr 4.

W 1983 roku na płycie *To Chopin With Love*⁷⁰ hand-bopowy pianista Victor Feldman⁷¹ z trio zaprezentował swoją wersję nokturnów, walców, *Preludium c-moll* op. 28 nr 20, *Mazurka H-dur* op. 41 nr 2 i *Berceuse* Chopina. Kilkanaście lat później, w 1998 roku Martial Solal⁷² też z własnym trio na płycie *Just Friends*⁷³ nagrał refleksyjną i dramatyczną wersję jazzową *Walca cis-moll* op. 64 nr 2 Chopina, w 2004 roku natomiast wspomniany Jacques Loussier wydał płytę *Impressions on Chopin's Nocturnes* (z zapisem dziewięciu nokturnów)⁷⁴.

⁵⁹ Sobkowiak, Michał – polski pianista.

⁶⁰ Grzymała, Franciszek (1795–1871) – polski poeta i publicysta.

⁶¹ Cyt. za: E. Delcroix; zob. dodatek drukowany do płyt *Chopin i my*, 2> Mixed, s. 16; Eugene Ferdinand Victor Delacroix (1798–1863) – francuski artysta-malarz.

⁶² Kirkby, John (1908–1952) – amerykański muzyk, aranżer, kierownik orkiestry; wydał m.in. dwie płyty szelakowe, szybkoobrotowe (78 o/min): w 1939 roku *John Kirby & His Orchestra, Opus 5 / I May Be Wrong* (Vocalion – 5048) z *Rondo* op. 5 Chopina oraz w 1940 roku *John Kirby And His Orchestra, Impromptu / Little Brown Jug* (Vocalion 5570) z *Impromptu* Chopina.

⁶³ Garner, Erroll (1921–1977) – pianista i autor jazzowy.

⁶⁴ Art Tatum (1909–1956) – amerykański pianista jazzowy.

⁶⁵ Mulligan, Gerry / Gerald Joseph (1927–1996) – muzyk amerykański.

⁶⁶ Evans, William John „Bill” (1929–1980) – amerykański pianista jazzowy.

⁶⁷ Loussier, Jacques (1934–2019) – francuski pianista i kompozytor.

⁶⁸ Beets, Peter (1971–) – holenderski pianista jazzowy.

⁶⁹ Peter Beets, *Chopin Meets The Blues* (Criss Cross Jazz – CRISS 1329 CD).

⁷⁰ The Victor Feldman Trio, *To Chopin With Love* (Good Vibes Records – GVR1001).

⁷¹ Feldman, Victor Stanley (1934–1987) – angielski muzyk jazzowy.

⁷² Solal, Martial (1927–2024) – francuski pianista jazzowy.

⁷³ Martial Solal, *Just Friends* (Dreyfus Jazz – FDM 36592-2).

⁷⁴ Jacques Loussier, *Impressions Of Chopin's Nocturnes* (Telarc – CD-83602).

W Polsce nagrania jazzowych wersji utworów Fryderyka Chopina zapoczątkował w latach 70. XX wieku wokalny kwartet Novi Singers (*Novi Sing Chopin*⁷⁵ oraz *Chopin Up To Date*); pierwsza z wymienionych płyt została wydana w 17 wersjach w Polsce i w kilku innych krajach. W 1972 roku ukazała się nagrana rok wcześniej sztandarowa płyta wybitnego pianisty jazzowego Mieczysława Kosza⁷⁶ z towarzyszeniem Bronisława Suchanka na kontrabasie i Janusza Stefańskiego na perkusji, zatytułowana *Reminiscence*. Płyta była wydana w wersji winylowej i dwukrotnie wznawiana jako CD. Zawartość tego dzieła to cztery parafrazy utworów wielkich kompozytorów: Borodina, Chopina, Liszta i Lennona – McCartneya. Parafrazę *Preludium c-moll* Chopina artysta nagrał z wielkim szacunkiem dla oryginału, z wyraźną jednak nutą swingu. Wzbogacając harmonię, buduje napięcie, prezentując przy tym fantastyczną technikę i umiejętności pianistyczne. Wymieńmy jeszcze o ponad dwadzieścia lat późniejsze cztery „chopinowskie” płyty Andrzeja Jagodzińskiego i jego trio⁷⁷.

Na uwagę zasługuje też wydana w 2010 roku (Blue Note Agencja Artystyczna) płyta *Chopin Symphony Jazz Projekt*⁷⁸ z nagraniami dziesięciu jazzowych wersji utworów, a wykonawcą jest Warsaw Paris Jazz Quintet (z komentarzem Tomasza Szachowskiego)⁷⁹. Jazzowym transkrypcjom utworów Chopina jest także poświęcona płyta *2>Mixed* z albumu *Chopin i my*; wykonawcami są wytrawni jazzmani – pianiści, m.in. Leszek Możdżer, Andrzej Makowicz⁸⁰, Makoto Ozone⁸¹ oraz Janusz Olejniczak⁸², ponadto inni instrumentalisci, jak Radek Chwieralski⁸³ czy Henryk Miśkiewicz⁸⁴ – z towarzyszeniem wokalistów Trio Krzysztofa Herdzina⁸⁵, Trio Andrzeja Jagodzińskiego oraz duetu Jorgi; załączony komentarz Bogdana Pocięja⁸⁶ wprowadza w tematykę szeroko pojętych transkrypcji.

⁷⁵ *Novi Singers, Novi Sing Chopin* (Polskie Nagrania Muza SXL 0755, Polskie Nagrania Muza XL 0755). Wydana w Polsce w 1971 roku płyta miała reedycję w Niemczech sześć lat później, gdzie wydana została przez firmę HÖR ZU pod tytułem *Chopin Up To Date* (HÖR ZU – 1C 066-32 415).

⁷⁶ Kosz, Mieczysław (1944–1973) – polski pianista i kompozytor jazzowy; płyta: *Mieczysław Kosz, Reminiscence* (Polskie Nagrania Muza SXL 0744), wydana w 1972 roku w serii Polish Jazz vol. 25 (zob. <https://jazzforum.com.pl/main/cd/reminiscence>).

⁷⁷ *Andrzej Jagodziński Trio, Chopin* (Polonia Records – CD 022), wyd. 1994; *Andrzej Jagodziński Trio, Chopin (Live At The National Philharmonic)* (Polonia Records – CD 076), wyd. 1997; *Andrzej Jagodziński Trio, Chopin Once More* (ZPR Records – ZCD-042A/B), wyd. 1999; *Andrzej Jagodziński Trio, Chopin Metamorphosis* (Opus 111 – OPS 30-285), wyd. 1999.

⁷⁸ *Chopin Symphony Jazz Project* (Blue Note Agencja Artystyczna – CD 002).

⁷⁹ Szachowski, Tomasz (1947–) – polski dziennikarz muzyczny, muzykolog, krytyk muzyczny.

⁸⁰ Makowicz, Andrzej (Adam), właśc. Adam Matyszkowicz (1940–) – polski pianista jazzowy.

⁸¹ Ozone, Makoto (1961–) – japoński pianista jazzowy.

⁸² Olejniczak, Janusz (1952–2024) – polski pianista i pedagog.

⁸³ Chwieralski, Radosław (Radek), (1978–) – polski gitarzysta i kompozytor rockowy, aranżer i producent muzyczny.

⁸⁴ Miśkiewicz, Henryk (1951–) – polski saksofonista i klarncista jazzowy.

⁸⁵ Herdzin, Krzysztof (1970–) – polski pianista jazzowy, także multiinstrumentalista, kompozytor, aranżer, dyrygent, producent muzyczny.

⁸⁶ Pocięja, Bogdan (1933–2011) – polski muzykolog, krytyk muzyczny, redaktor.

Wielu innych polskich artystów reprezentujących jazz także pozostawiło liczne interesujące i mistrzowsko wręcz wykonane realizacje oparte na muzyce Chopina. Pianistą-improwizatorem o niekwestionowanej renomie, będącym przedstawicielem wspomnianego gatunku muzyki, jest Leszek Możdżer. Na płycie *Leszek Możdżer – Chopin – Impresje*⁸⁷, wydanej w 1994 roku, znalazło się 12 improwizacji na temat utworów (preludiiów, mazurków, etiud, nokturnów) Chopina. Kolejna płyta *Chopin Tomorrow – Demain: Impressions*⁸⁸ nagrana została w Paryżu i ukazała się w 1999 roku nakładem wytwórni muzycznej Opus 111. W 2003 roku płyta została wydana w Polsce przez wytwórnię 4Art Music pt. *Impresje na tematy Chopina – Impressions On Chopin*⁸⁹, a w 2009 roku firma Naïve dokonała jej wznowienia⁹⁰. W 2010 roku płyta ponownie została wydana w Polsce przez firmę Magic Records. W tym samym roku Agora S.A. przygotowała kompilację nagrań Leszka Możdżera pt. *Leszek Możdżer – Chopin – Jazz. Impresje*⁹¹, na której znalazło się 15 improwizacji na temat utworów Fryderyka Chopina. Płyta wydana została jako dwudziesty tom Biblioteki „Gazety Wyborczej”. Dwa mazurki wykonał wówczas – na tombaku – współautor ich opracowania, urodzony w Iranie muzyk Madjid Khaladj⁹². Dodajmy, że na festiwalu „Przystanek Woodstock” (Kostrzyn n. Odry, 2010) w odniesieniu do współczesnych transkrypcji padło nawet stwierdzenie: „Odkurzyliśmy Chopina!”, a prezentowane przez Leszka Możdżera i Polish Brass Ensemble jazzowe opracowania siedmiu etiud i preludium wzbudziły aplauz słuchaczy⁹³.

Niewątpliwie zainteresowanie twórczością naszego kompozytora okazywane przez artystów uprawiających jazz jest duże, ale należy podkreślić, że muzyka Chopina stanowi materiał do improwizacji i innych form transkrypcji w różnych stylach.

Twórczością Fryderyka Chopina zainteresowały się także zespoły folkowe, które wykorzystują m.in. tradycyjne instrumenty muzyczne. Przykładem jest zespół Jacka Grekowskiego⁹⁴ *Sarakina*, który na płycie pt. *Fryderykata. Sarakina Inspired by Chopin*⁹⁵, zarejestrowanej w czerwcu 2008 roku w Studio S-4 Polskiego Radia w Warszawie, nagrał siedem transkrypcji utworów Fryderyka Chopina, łącząc muzykę naszego kompozytora z motywami tradycyjnej muzyki bułgarskiej. To-masz Janas w booklecie dołączonym do wspomnianej płyty wspomina, że jest to

[...] hołd złożony wielkiemu kompozytorowi, a zarazem wyzwanie rzucone jego tradycyjnym interpretacjom. To „zaledwie” inspiracja do własnych szkiców, a jednocześnie dowód głębo-

⁸⁷ Leszek Możdżer, *Chopin – Impresje* (Polonia Records – Polonia MC – 029). Płyta ta została dwukrotnie wznowiona przez firmę Polonia Records w 2000 i 2010 roku.

⁸⁸ Leszek Możdżer, *Chopin Tomorrow – Demain: Impressions* (Opus 111 – OPS 2014).

⁸⁹ Leszek Możdżer, *Impresje na tematy Chopina – Impressions On Chopin* (4ART Music – 60900).

⁹⁰ Leszek Możdżer, *Impressions On Chopin* (Naïve – V 5229), wydana w 2009 roku w Europie, Wielkiej Brytanii i USA, a w 2010 roku w Polsce przez firmę Magic Records.

⁹¹ Leszek Możdżer, *Chopin. Jazz, impresje* (Wydawnictwo Agora – 9788375527865).

⁹² Khaladj, Madjid (1962–) – muzyk urodzony w Iranie.

⁹³ Leszek Możdżer, Tymon Tymański, Polish Brass Ensemble, Przystanek Woodstock. Chopin etiudy, (Złoty Melon TZ035), wyd. 2012 – płyta DVD z nagraniem koncertu.

⁹⁴ Grekow, Jacek – muzyk (aranżer i akordeonista) oraz inżynier o bułgarskich korzeniach.

⁹⁵ *Sarakina, Fryderykata. Sarakina Inspired by Chopin* (Amadeus AMCD 005).

kiego wniknięcia w twórczość Chopina. To wreszcie wyraz przekonania, że aktualność dzieł wielkich mistrzów polega na tym, iż wciąż prowokują do twórczego wysiłku. Wciąż inspirują artystyczny dialog⁹⁶.

Słowa te można odnieść także do innych opracowań kompozycji.

Do utworów i ich wykonawców w kontekście transkrypcji dodajmy ciekawostkę: *Etiudę E-dur* op. 10 nr 3 Chopina jako pieśń *Tristesse* do słów Jeana Loyse⁹⁷ nagrała Edith Piaf⁹⁸, a w przekładzie z języka francuskiego – Bogna Lewtak-Baczyńska⁹⁹, która włączyła ten utwór do wydanego z okazji 100-lecia wspomnianej artystki albumu *Nic to nic. Krzyk serc*.

Wśród autorów transkrypcji utworów Fryderyka Chopina na pierwszym miejscu naszego „rankingu” znajduje się Ferenc Liszt (284 nagrania, tzn. o około 60 więcej niż druków). Dużą popularnością cieszą się także opracowania Leopolda Godowskiego (213 nagrań, o ponad 100 więcej niż druków), a także Karola Juliewicza Dawydowa¹⁰⁰.

Trudno dokładnie scharakteryzować każde ze wspomnianych opracowań, ale nie ulega wątpliwości, że prezentują one profesjonalizm oraz artyzm ich twórców, często także wykonawców.

Transkrypcjami utworów Fryderyka Chopina niemal od początku dziejów przemysłu fonograficznego interesowało się wiele firm – w tym czołowe, wiodące na rynku światowym w określonym okresie. Odnotowano 459 firm, które wydały interesujące nas nagrania, spośród których największe zainteresowanie szeroko pojętymi transkrypcjami utworów Fryderyka Chopina wykazały: Columbia Record (301), Gramophone Co. (280) oraz polska firma DUX Recording Producers (198). Aktywne w interesującym nas temacie były także: Victor, His Master's Voice, Societe Pathe Freres, Odeon, Decca Records, Aeolian Co (wydająca rolki pianolowe), a w czasach nam współczesnych pojawiło się wiele edycji wspomnianej firmy DUX Recording Producers. Może z pewnym zdziwieniem należy skonstatować, że znane polskie firmy płytowe, jak np. Polskie Nagrania, w niewielkim stopniu były zainteresowane transkrypcjami utworów Fryderyka Chopina.

Ciekawym tematem jest zainteresowanie twórczością Fryderyka Chopina jako m.in. inspiratorem, „pomysłodawcą”, a także autorem, któremu inni artyści przez dzieła mu poświęcone oddają cześć, szacunek. Nagrania (117) w dziale *Varia* zostały wprawdzie zdominowane przez część *Karnawału* Roberta Schumanna pt. *Chopin*, ale pojedyncze utwory kwalifikujące się do tego działu pisali też inni kompozytorzy (ogółem 591, w tym 308 nagrań). Są to zarówno tytuły pojedyncze, jak i kilka utworów tego samego twórcy.

Na przestrzeni lat odnotowano dużo więcej druków z interesującymi nas utworami niż nagrań; przyczyn tego jest kilka, m.in. odstęp czasowy, „opóźnienie” możliwości zapisu dźwięku. Wiele opracowań wydrukowanych nie doczeka-

⁹⁶ T. Janas, *Fryderykata. Sarakina inspired by Chopin*, <https://tylkomuzyka.pl/pl/p/SARAKINA-Fryderykata/805> [dostęp: 5.06.2025].

⁹⁷ Loysel, Jean, właśc. Auguste Georges Schmutz (1889–1962) – francuski kompozytor i librecista.

⁹⁸ Piaf, Edith, właśc. Edith Giovanna Gassion (1915–1963) – francuska piosenkarka.

⁹⁹ Lewtak-Baczyńska, Bogna – polska artystka-malarka, reżyser, kompozytor i wykonawca.

¹⁰⁰ Dawydow, Karol Juliewicz (1833–1889) – rosyjski wiolonczelista i kompozytor.

ło się zapisu dźwiękowego, ale w czasach nam współczesnych można zaobserwować tendencję odwrotną: są nagrania – prymarne edycje – od razu na nośniku dźwięku.

Nie mamy dokładnych danych dotyczących nagrań opracowań utworów innych kompozytorów – zarówno polskich, jak i zagranicznych – ale nawet na podstawie niepełnych informacji możemy zaryzykować stwierdzenie, że dyskografia transkrypcji (w tym variów) utworów Fryderyka Chopina jest nie tylko imponująca, ale prawdopodobnie najliczniejsza. To optymistyczna konkluzja i może świadczyć zarówno o popularności utworów tego kompozytora na świecie, ale także – jak sądzę – o nieustającej potrzebie obcowania z muzyką Chopina nie tylko w wersji oryginalnej, ale także poprzez włączanie jej do repertuaru zwanego popularnym.

Do końca 2020 roku udało się zidentyfikować 10774 wydania prymarne, w tym 4197 nagrań oraz 588 reedycji druków i 988 nagrań. Ta ostatnia liczba świadczy o wzroście zainteresowania nagraniami w porównaniu z powszechnym wcześniej drukiem nut interesujących nas utworów. Dodać należy varia, czyli utwory różnych twórców, którzy w swoich kompozycjach posłużyli się materiałem zaczerpniętym z dzieł Chopina lub swoje kompozycje poświęcili Chopinowi. Należy stwierdzić, że w chwili obecnej nagrania nadal są preferowane przez twórców i wykonawców różnego rodzaju transkrypcji utworów Fryderyka Chopina.

Na zakończenie należy dodać, że większość informacji została podana z autopcji i ustalona została w trakcie badań kolekcji (także prywatnych) polskich i zagranicznych (Francja, Litwa, Łotwa, Niemcy, Rosja, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Ukraina, Wielka Brytania). Niestety, w licznych przypadkach nie było możliwości przesłuchania danego nagrania, co niewątpliwie stanowi pewien minus badań. Jednocześnie trzeba przyznać, że w placówkach zagranicznych niejednokrotnie zaskakiwały egzemplarze nieobecne w Polsce, m.in. szwajcarski zbiór rolek pianolowych w Seewen, bogate zbiory poloników w londyńskim Sound Archive, kolekcja nagrań w Muzeum Polskim w Chicago. Rozszerzenie wiedzy o nagraniach transkrypcji utworów Fryderyka Chopina stanowią źródła pośrednie, szczególnie katalogi – dyskografie.

Nawet pobieżna analiza interesującego nas materiału dostarcza wręcz pasjonujących wniosków i ciekawych informacji dotyczących różnych aspektów zarejestrowanych opracowań utworów Fryderyka Chopina i jemu poświęconych: autorów, wykonawców, obsady, formy. Nie ulega wątpliwości, że zapisy dźwiękowe – ich liczba i różnorodność – świadczą o aktualności spuścizny Chopina i o potrzebie obcowania z nią, świadczą o żywotności twórczości tego kompozytora. Nie ulega wątpliwości, że wspomniana powyżej liczba nagrań transkrypcji (która z biegiem czasu wzrasta) stanowi ogromny i unikatowy wkład nie tylko w historię fonografii polskiej, ale i światowej, a przede wszystkim w historię polskiej kultury muzycznej.

Bibliografia

(w wyborze)

- Andraschke Peter (1988), *Chopin w opracowaniach Regera*, [w:] „Rocznik Chopinowski”, XX, s. 79–82.
- Chomiński Michał Józef, Turło Teresa Dalila (1990), *Katalog dzieł Fryderyka Chopina*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Czernek Ewa (1997), *Transkrypcje chopinowskie Karola Lipińskiego*, [w:] „Muzyka”, nr 4, s. 77–100.
- Gołąb Maciej (2000), *Dziewiętnastowieczne transkrypcje muzycznych arcydzieł. Próba typologii na przykładzie utworów Fryderyka Chopina*, [w:] „Muzyka”, nr 1, s. 23–45.
- Janczewska-Sołomko Katarzyna (2002), *Dyskopedia poloników do roku 1918*, t. 1–3, Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Janczewska-Sołomko Katarzyna (2013), *Dyskopedia poloników 1919–1939*, t. 1–4, Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Janczewska-Sołomko Katarzyna, Pięła Włodzimierz (2023), *Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina. Katalog rękopisów, druków i nagrań (1830–2020)*, Warszawa: Towarzystwo im. Fryderyka Chopina, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina.
- Kański Józef (1986), *Dyskografia chopinowska. Historyczny katalog nagrań płytowych*, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Konarkowska-Juszyńska Krystyna (1987), *Dyskografia chopinowska nagrań Józefa Hofmana*, [w:] *Muzyka fortepianowa VII*, red. J. Krassowski, Gdańsk: Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki, s. 273–289.
- Literska Barbara (2004), *Dziewiętnastowieczne transkrypcje utworów Fryderyka Chopina. Aspekty historyczne, teoretyczne i estetyczne*, Kraków: Musica Iagielonica.
- Poniatowska Irena (2008), *Mazurki Chopina w transkrypcjach Pauliny Viardot*, [w:] tejże, *W kręgu recepcji i rezonansu muzyki. Szkice chopinowskie*, Warszawa 2008, s. 59–73.
- Poniatowska Irena (2008), „Six chants polonais” Franciszka Liszta, [w:] tejże, *W kręgu recepcji i rezonansu muzyki...*, s. 41–58.
- Poniatowska Irena (2023), *Transkrypcja jako gatunek i forma w muzycznej kulturze*, [w:] K. Janczewska-Sołomko, W. Pięła, *Transkrypcje utworów Fryderyka Chopina...*, s. V–VII.
- Tomaszewski Mieczysław (1996), *Obecność muzyki Chopina w twórczości rówieśników i następców*, [w:] tegoż, *Muzyka Chopina na nowo odczytana. Studia i interpretacje*, Kraków: Akademia Muzyczna, s. 107–154.

Recordings of Fryderyk Chopin Transcriptions

Summary

The earliest known transcription of a Chopin piece is *Mazur from Concerto, Fantasia and Rondo Motifs, Arranged for Fortepiano* by A. Orłowski (1830). Many later transcriptions were known for several decades in print before they were recorded.

The oldest recording, made by Julius Block on 22 Nov. 1891 in Moscow on a phonograph cylinder, is of *Nocturne in E-Flat Major*, op. 9 no. 2 (perf. Louisa Margaret Nicholson – voice, Piotr Szurowski – piano). The 1995 release *Chopin Viardot* by SELENE includes 12 mazurkas transcribed by Pauline Viardot.

Printed editions are much more numerous. Of the 10774 primary publications till 2020, 4197 are recordings and 988 are reissues of the latter (plus varia). At present, recordings are more frequent than prints, and Chopin arrangements have entered the popular music scene.

Regarding Chopin transcriptions, *Nocturne in E-Flat Major*, op. 9 no. 2 is most frequently recorded. Scoring varies greatly, but piano solo and various instrumental ensembles prevail. Many musicians include transcriptions in their repertoires; some create their own arrangements. Improvisation is a crucial aspect of this subject, especially in jazz. A Chopin-based jazz recording appeared as early as 1938, followed by more in the 1940s and 50s. In Poland, jazz Chopin recordings were pioneered by Novi Singers quartet in the 1970s. Pianist Leszek Możdżer records Chopin-based projects. Folk bands likewise took up Chopin.

Of the many record labels to have released Chopin transcriptions, Columbia Records, Gramophone Co., and DUX are the most prolific. Of the varia, Schumann's no. 12 *Chopin* from his *Carnaval*, op. 9 is most often recorded.

One reason why prints are far more numerous than recordings is the time gap. Many printed arrangements have never been recorded, while many recordings are premiere releases.

The rich discography of Chopin transcriptions confirms Chopin's topicality and vitality, as well as the continued need for contact with his music. These recordings have significantly contributed to the history of Polish musical culture.

Keywords

Fryderyk Chopin, transcription, sound recordings, arrangement, improvisation, jazz

***Transkriptionen von Fryderyk Chopins Kompositionen
(Aufnahmen)***

Zusammenfassung

Gegenstand dieses Artikels sind Transkriptionen, also Bearbeitungen und Arrangements von Kompositionen Fryderyk Chopins. Die ersten derartigen Interpretationen erschienen noch zu Lebzeiten des Komponisten, die älteste Tonaufnahme stammt aus dem Jahr 1891. Der Autor listet einzelne Umsetzungen auf und achtet dabei auf die Interpreten, die verwendeten Instrumente und die Musikstile. Die Analyse des gesammelten Materials zeigt, dass Chopins Werk ungebrochenes Interesse genießt und dass Transkriptionen seiner Werke einen bedeutenden Beitrag zur Geschichte der polnischen Musikkultur leisten.

Schlüsselwörter

Fryderyk Chopin, Transkription, Tonaufnahmen, Bearbeitung, Improvisation, Jazz